

Piluś, Henryk

Marie-Dominique Chenu - życie i twórczość (1895-1990)

Mazowieckie Studia Humanistyczne 1/1, 107-110

1995

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MARIE-DOMINIQUE CHENU – ŻYCIE I TWÓRCZOŚĆ (1895-1990)

Marie-Dominique Chenu urodził się 7 stycznia 1895 r. w Soisy-sur-Seine w pobliżu d’Etiolles, w regionie Paryża. Rodzice jego byli najpierw młynarzami, potem piekarzami i w końcu właścicielami warsztatu ślusarskiego. Babka i dziadek – nauczycielami świeckimi w Biérie, niedaleko Wersalu. Szkołę średnią ukończył w Katolickim Kolegium Grandchamp w Wersalu. W wieku 17 lat wstąpił przejściowo do seminarium duchownego w Wersalu, „by nieco dojrzeć”, a roku 1913 (urzeczywistniając swój pierwotny zamiar), do dominikanów, klasztoru studiów teologicznych w Le Soulchoir w Belgii. W 1914 r. (ze względu na stan zdrowia komisja lekarska pięciokrotnie odrzucała jego kandydaturę do służby wojskowej) został wysłany do Rzymu na studia filozoficzne, teologiczne i historyczne do kolegium dominikańskiego Angelicum, które od 1909 r. stało się Instytutem Papieskim. W 1920 r., ostatnim roku swego pobytu w Angelicum, przedstawił pracę doktorską pt. „Analiza psychologiczna i teologiczna kontemplacji”. Po przyjęciu jej przez Réginalda Garrigou-Lagrange’a, jednego z najwybitniejszych tomistów (filozofa i teologa) i obronie, odmówił przyjęcia posady jego asystenta oraz wyjazdu do Jerozolimy, gdzie wówczas rekonstruowano Szkołę Bibliijną.

M.D. Chenu studiował za pontyfikatu Piusa X, w okresie wielkiej ofensywy Kurii Rzymskiej przeciw modernizmowi, którą prowadził kardynał L. Billot, profesor jezuickiego Gregorianum, walczący „o ortodoksję teologiczną” przy pomocy doktryny św. Tomasza z Akwinu.

W 1914 r. Kongregacja Studiów, opiekująca się studiami teologicznymi, ogłosiła 24 tezy, stanowiące w pewnym stopniu jakby streszczenia całej nauki św. Tomasza (ich autorem był jezuita G. Mattiussi, uczeń L. Billota), a dotyczące bardziej filozofii niż teologii. Tomizm w tym ujęciu, jak później powie sam Chenu, wyrwany z kontekstu historycznego, staje się „świętą metafizyką”, „jakąś superortodoksją” oraz „narzędziem władzy”. To ahistoryczne podejście do filozofii, a zwłaszcza teologii św. Tomasza, uprawiane w Angelicum w duchu tradycyjnym, wywołało u Chenu reakcję negatywną. Natomiast spotkanie z metodą historyczną stosowaną przez o. prof. M. Lagrange’a – biblistę, który do egzegezy Pisma Świętego wprowadził historię, trafiło do przekonania młodemu wówczas adeptowi teologii i filozofii.

W 1920 r., po doktoracie, Chenu wrócił do Le Soulchoir i do 1932 r. jako profesor wykładał historię doktryn chrześcijańskich, wstęp do teologii oraz do dzieła św. Tomasza z Akwinu. W 1932 r., po uzyskaniu tytułu magistra teologii na kapitule generalnej w Le Soulchoir, został mianowany przez znanego tomistę, magistra generalnego M. Gilleta, rektorem studiów, które to stanowisko pełnił do 1942 r. W tym okresie M.D. Chenu wszedł jako sekretarz do zespołu czy też komórki studialnej, którą następnie przekształcił w Instytut Studiów Średniowiecznych (tomistycznych) w Le Soulchoir, a przy nim utworzył bibliotekę tomistyczną i wydawał „Biuletyn tomistyczny”. W skład zespołu weszli wybitni tomiści dominikańscy: Pierre Mandonnet, Antonin Sertillanges, Henri Dominique Gardail, M. Lagrange i inni, dla których tomizm wiązał się z duchem poszukiwań i badań doktryn i instytucji średniowiecza. W Le Soulchoir powołano także Towarzystwo Tomistyczne, którego prezesem został znany historyk chrześcijańskiej filozofii średniowiecznej P. Mandonnet, a wiceprezesem znany tomista Jacques Maritain. W tym czasie Chenu nawiązał pierwsze kontakty z Etienne Gilsonem, jednym z twórców tomizmu egzystencjalnego i historykiem filozofii chrześcijańskiej, który – zdaniem Chenu – rozumiał, że „filozofia św. Tomasza jest wpisana w jego teologię”.

W 1930 r. Chenu utworzył w Ottawie Instytut Studiów Średniowiecznych, obecnie znajdujący się w Montrealu, na wzór założonego dwa lata wcześniej przez E. Gilsona Pontyfikalnego Instytutu Studiów Średniowiecznych w Toronto. Odtąd przez dwa lub trzy miesiące w roku przez wiele lat prowadził tam wykłady. M.D. Chenu jako tomista stał się także reformatorem studiów teologicznych i nawiązał bliski kontakt ze szkołą teologów w Tübingen w Niemczech oraz ze szkołą jezuitów w Lyon-Fourvière (Jean Daniélou, Mondésert, Henri Bouillard).

W pracy naukowo-badawczej i religijnej Chenu, przypadającej na lata od 1920 do 1942, wyróżnić można przynajmniej trzy kierunki:

1. Powrót do źródeł, do tradycji, ale rozumianej na nowo, nie jako wyłącznie przechowywanie dogmatów, zbiór tradycji, lecz jako „twórczą zasadę poznawczą”, „organicznej ciągłości” w planie „bosko-ludzkiej rzeczywistości Kościoła”. W związku z tym proponował także nowe rozumienie teologii jako „historii zbawienia”, jako czegoś „substancjalnie żywego”.

2. Wprowadzenie metody historycznej do studiów nad tekstami średniowiecznymi. Zajmował się studiowaniem historii myśli chrześcijańskiej w średniowieczu, koncentrując się na badaniach zwłaszcza XIII w. W dociekaniach nad doktryną św. Tomasza z Akwinu i nad średniowieczem Chenu uwzględniał kontekst ekonomiczny i kulturowy, który pozwalał mu lepiej ukazać Tomasza w jego czasie i epoce. Paradoksalnie – jak powie – „im lepiej bowiem rozumiem św. Tomasza dzisiaj w jego epoce, tym jaśniej widzę jego dzisiejszą aktualność”. Tomizm widziany w kategoriach historycznych pozwala Chenu wydobyć z niego to, co aktualne, jego realizm filozoficzny i oddzielenie rozumu od wiary.

3. Działalność duszpasterska – wprowadzenie nowych form do pracy intelektualnej i duszpasterskiej, którą rozwinie zwłaszcza w latach od 1942 do 1954. W 1942 r. został usunięty z Soulchoir, a jego książeczka pt.: *Une école de*

théologie. Le Soulchoir (Szkoła teologii Le Soulchoir) wydana w 1937 r., poświęcona tej szkole, jej metodom i programie pracy oraz wydarzeniom, jakie miały w latach trzydziestych, została w tymże roku zakazana, czyli znalazła się na indeksie. Po wojnie M.D. Chenu przeniósł się do Paryża, gdzie w latach 1946-51 wykładał na wydziale nauk religijnych w znanej Ecole Pratique des Hautes Etudes, wchodzącej w skład Sorbony.

W tym czasie zajmował się jednak nie tylko pracą naukowo-badawczą w zakresie filozofii i teologii, lecz także żywo reagował na wewnętrzne sprawy Kościoła, angażując się we wszystkie inicjatywy, które przygotowały dzisiejszą odnowę Kościoła.

W latach międzywojennych współpracował z wieloma dziennikami katolickimi, między innymi z „La Vie intellectuelle”, którego był jednym z redaktorów, oraz z katolickim lewicowym dziennikiem „Sept”, który zamknięto w 1937 r. W tymże roku opublikował znaczący artykuł na łamach „La Vie intellectuelle” pt. *Nowe wymiary świata chrześcijańskiego*, w którym poddał relatywizacji świat chrześcijański, wskazując równocześnie na pluralizm światów chrześcijańskich w ramach jednego Kościoła. Kwestionował ograniczenie Kościoła do świata chrześcijaństwa zachodniego. Pius XI napiętnował ten artykuł stwierdzając, że: „Należałoby poddać ocenzurowaniu samego cenzora”, tj. Chenu. Dzienniki te wywarły ogromny wpływ na kształtowanie katolickiej elity francuskiej. M.D. Chenu od samego początku był związany z ruchem Jeneusse Ouvrière Chrétienne (JOC), który w Le Soulchoir odbywał swoje programowe narady. W 1944 r. związał się z pismem tego ruchu „Masses Ouvrière” oraz współpracował z założonym w 1945 r. „La vie catholique”, a także założonym wcześniej, bo w 1941 r., miesięcznikiem „Economie et Humanisme”.

W okresie okupacji niemieckiej związał się z małymi grupami – wspólnotami robotniczymi, z którymi prowadził dialog, zwłaszcza z komunistami Frontu Ludowego.

W 1942 r. powstał Mission de France, a w 1943 Mission de Paris, z których później wyrósł eksperyment księży-robotników. Ruchowi temu Chenu patronował, był jego teoretykiem, teologiem apostołatu. W 1951 r. na łamach pisma „La Quinzaine” stanął w obronie księży-robotników. Brał czynny udział w Tygodniach Społecznych wraz ze znanym teologiem, swym uczniem, o. Yvesem Congarem i jezuitą Henri Lubakiem, co do których Kuria Rzymska miała zastrzeżenia. W 1947 r. w Paryżu w ramach Tygodni Społecznych wygłosił prelekcję zatytułowaną „O teologię pracy”. W 1955 r. wykład ten został opublikowany w języku francuskim w postaci małej książeczki pod tym samym tytułem *Pour une théologie du travail*; jej tłumaczenie na inne języki zostało od razu zakazane.

W 1954 r. Chenu został ukarany i zmuszony do opuszczenia Paryża na 8 lat, z zakazem wykładania i obowiązkiem poddawania wszystkich swoich publikacji specjalnej cenzurze. W tymże roku restrykcje dotknęły księży-robotników i decyzją Rzymu eksperyment ten został zawieszony do 1965 r. Zamknięto także pismo „La Quinzaine”. Podobny los spotkał o. Yvesa Congara oraz Henri de Lubaca.

Za pontyfikatu Jana XXIII Chenu został zrehabilitowany jak wielu innych teologów, a wśród nich Y. Congar, Karl Rahner i H. de Lubac. W 1961 r. wrócił do Paryża. Uczestniczył we wszystkich czterech sesjach soboru watykańskiego II. Odgrywał wybitną rolę w przygotowaniu konstytucji o Kościele w świecie współczesnym (w pracy nad tym dokumentem brał także udział młody wówczas Karol Wojtyła). Wykorzystał swoją wiedzę jako historyk filozofii i teologii, zapładniając ten i inne dokumenty soborowe swymi koncepcjami: Kościoła jako Ludu Bożego, teologii jako historii zbawienia, wiary jako czegoś obiektywnego w treści i zarazem subiektywnego w człowieku, tradycji jako czegoś substancjalnie żywego, pracy jako podstawowego składnika kondycji człowieka, partnera Boga w dziele stworzenia i w relacji do wszechświata oraz anatomii historii i jej stosunku do historii świętej itd. Od roku 1954 aż do 1990, do śmierci, kontynuował i pogłębiał swoje badania nad średniowieczem i współczesnością. W mediewistyce ponownie odkrył i pogłębiał zagadnienie natury, badając wielość plato-nizmów i mentalność średniowieczną, odkrył gramatykę i logikę historii teologii, łączył historię społeczną, ekonomiczną z historią myśli oraz przeprowadził typologię umysłowości średniowiecznej. Na gruncie współczesnej umysłowości zajmował się przede wszystkim problematyką pracy i techniki w relacji do człowieka, stosunkiem osoby do wspólnoty, socjalizacją, zaangażowaniem politycznym chrześcijan oraz stosunkiem cywilizacji technicznej do duchowości chrześcijańskiej. Uprawiał tomizm, którego nie nazywał systemem, ale „inspiracją” stanowiącą fundament jego wielostronnej twórczości teologicznej, filozoficznej i apostołskiej.

W dniu 7 stycznia 1995 r. przypadła setna rocznica urodzin tego wielkiego dominikanina, jednego z najwybitniejszych tomistów i teologów, historyków i filozofów francuskich.

Bibliografia prac Marie-Domonique Chenu

Une école de théologie: Le Soulchoir, Le Soulchoir, Kain-lez-Tournai (Belgique), Etiolles (France) 1937 (reprint Paris 1985); *Le sacerdoce des prêtres-ouvriers*, „Vie intellectuelle”, février 1954 (repris dans: *La parole de Dieu*, t. 2, Paris 1964); *Pour une théologie du travail*, Paris 1955; *La «doctrine sociale» de «L'Eglise comme idéologie»*, Paris 1979; *Saint Thomas d'Aquin et la théologie*, Paris 1957; *La théologie comme science au XIII siècle* (Bibliothèque thomiste, XXXIII), Paris 1969; *La théologie au XII siècle* (Etudes de philosophie médiévale, XLV), Paris 1966, Ed. Vrin; *La Chiesa nel mondo I segni dei tempi*, Milano 1965; *Peuple de Dieu dans le monde*, Paris 1966; *Théologie de la matière*, Paris 1968; *L'éveil de la conscience dans la civilisation médiévale*, Montréal 1969; *L'homme moderne et son image de la nature*, Neuchatel 1974; *Introduction à l'étude de saint Thomas d'Aquin*, Montreal-Paris 1974 (Pierwsze wydanie różniące się od tego pochodzi z 1942, to zaś zgodne z wydaniem 1954 r.)

Prace M.D. Chenu wydane w języku polskim:

1. *O teologię pracy*, w: *Ku powszechnej cywilizacji pracy*, Warszawa 1963, s. 29-152;
2. *Wybór pism*, Warszawa 1971;
3. *Lud Boży w świecie*, Kraków 1968;
4. *Teologia materii. Cywilizacja techniczna i duchowość chrześcijańska*, Paryż 1969;
5. *Wstęp do filozofii św. Tomasza z Akwinu*, Warszawa 1974.